

Fjärås bräcka – hedens comeback

Foto: Krister Larsson

Krister Larsson

Fjärås Bräcka är en mäktig israndsbildning som ligger tvärs över Lygnerns dalgång. Bräckan är även ett naturreservat och sedan ett par år tillbaka finns här ett fint litet naturum.

Ett istida verk

BRÄCKAN BILDADES vid inlandsisens kant för drygt 14 000 år sedan. Den ingår i ett mäktigt stråk med israndbildningar, kallat Göteborgsmoränen, som löper genom den halländska skogsbygden. Från bräckans krön kan man se långt över sjön Lygnern, Fjärås-slätten och Kungsbackafjorden.

Forntida hedar

UPPE PÅ BRÄCKANS KRÖN går ett forntida färdstråk och markerna är rika på fornlämningar. Mest känt är det mäktiga gravfältet vid Li med bland annat 127 resta stenar, troligen från vikingatiden.

Ett Ljunghedslandskap började sannolikt växa fram på Fjärås bräcka redan för flera tusen år sedan och ett kopparstick från 1752 visar ett öppet landskap med spridda dungar av träd. Den äldsta kartan från 1823 visar att det på krönet och västsidan fanns Ljunghedar med flera vägar och grustäkter.

Naturreservat sedan 1976

MOT SLUTET AV 1800-TALET inledde SJ storskalig grustäkt i västsluttningen och Ljunghedarna såddes med tall. Intresset för att exploatera de stora grustillgångarna ökade sedan alltmer, vilket väckte starka protester. Efter decennier av diskussioner om bräckans framtid avsattes området som naturreservat 1976 med syfte att åter skapa Ljunghedslandskapet.

Hedlandskapet restaureras

UNDER STORMEN 1969 blåste planterad tallskog på höjdpartierna (Svalhögen) omkull och området kalhöggs. När reservatet bildats 1976 inhägnades ett 12 hektar stort hygge och betades med får och stora röjningsinsatser gjordes därefter för att hålla efter ett rikligt uppslag av stubbskott från ek.

I boken "Restaurering av ängs- och hagmarker" utgiven av Naturvårdsverket 1991 konstateras att "man efter 12 år med färbete och omfattande röjningar på bräckans västsida inte har kommit särskilt mycket närmare målet att forma en Ljunghed. Hyggeskaraktären finns fortfarande". Krustätel dominerade helt och Ljungplantorna var få i två provrutor som undersökts 1976 och 1988.

Korna gynnar Ljungheden

2004 HADE HYGGESFLORAN ersatts av en fin Ljunghed där Ljungen var väl spridd i rutorna. Antalet kärlväxter hade ökat från sex till nitton med nya växter som ärenpris, gråfibbla, svartkämpar, blodrot, hagfibbla och gullris. Ekarnas stubbskott hålls numera nere bättre av betesdjuren. Huvudorsaken till den positiva utvecklingen är sannolikt att området sedan drygt tio år tillbaka betas av nötkreatur i stället för får.

Skotsk höglandsboskap. Foto: Krister Larsson

Skotska höglandsboskap går på heden året runt och trampslitaget är stort med talrika grusblottor. Detta har skapat gynnsamma förhållanden för ett rikt insektsliv. Det hårda betetrycket under restaureringsfasen kan ha varit gynnsamt, men nu är det troligen bättre för hedens fauna och flora med ett lägre betetryck.

Hedlandskapet utökas

HEDARNA HAR STEGVIS utökats norrut på bräckan och grov ljung har bränts vid några tillfällen. Under 2004 gjordes större avverkningar av tallskog i centrala delen av bräckan, vilket väckte blandade känslor hos besökarna. På sikt kommer det storslagna ljunghedslandskap som nu växer fram att bli en stor attraktion och att gynna en rik mångfald av växter och djur.

Flora och fauna

PÅ DE BETADE HEDARNA finns delvis en örtrik flora med arter som jungfrulin, äkervädd, gökärt och käringtand och delvis en mer fattig ljungvegetation. I den norra delen av bräckan finns hedar och ängar som hålls öppna genom röjning och slätter och här finns en stor blomsterprakt med arter som ängsvädd, prästkrage, backsippa, tjärblomster, bockrot och gulmåra.

Backsippa. Foto: Krister Larsson

Över hedarna hörs åter trädlärkans sång under våren och insektslivet är myllrande med många sällsynta och rödlistade arter. Under 2003 inventerades gaddsteklar inom Ljungheden på Svalhögen och hela 98 arter hittades. Under inventeringen påträffades även den sällsynta getingrovflugan, som lever på dyngbagggar.

De viktigaste orsakerna till det rika insektslivet är sannolikt att:

- Ljungheden, med markstörning i form av äldre vägar och täkter, har lång kontinuitet. På många andra hedar är markstörningen alltför svag med brist boplatser för marklevande arter.
- Delar av heden har ett gynnsamt klimat genom lövridåer och enbuskage som skapar lå och värme. Många hedarter lever här nära nordgränsen av sitt utbredningsområde.
- Det finns blomsterrika slättermarker och kantzoner i nära anslutning till heden.
- Enar och ekbuskar erbjuder ett rikare utbud av bytesdjur för bl a vägsteklar, som lever på spindlar, jämfört med en helt kal ljunghed.

Sällsynta steklar

FJÄRÅS BRÄCKA TILLHÖR de mest värdefulla lokalerna för gaddsteklar i Västsverige och exempel på rödlistade arter är våddsandbi, guldsandbi, stor spindelstekel och myrstekeln *Tiphia minuta*. Under 2003 hittades även rovsstekeln *Crossocerus exiguus* som ny för landet. Det är en värmekrävande art som gräver sitt bo i störd, vegetationslös mark och föder upp sin avkomma på bladlöss.

Gaddsteklarna, med 750 svenska arter, är en högt specialiserad djurgrupp med många skilda livsformer och lämpar sig väl för uppföljning av skötselåtgärder eller som underlag för att göra naturvärdesbedömningar.

Guldsandbiet
(*Andrena marginata*)
gynnas av naturvårdsåtgärderna i Fjärås bräcka.
Foto: Krister Hall

Naturum - en port ut i naturen

I JUNI 2005 invigdes naturum Fjärås Bräcka med utställning om bygdens natur och kulturhistoria samt ett café. Besökaren skall få tips om vad som händer i naturen just nu och utanför husknuten startar naturstigar som visar vägen.

Personalen på naturum ordnar även en mängd aktiviteter som guidade promenader, svamputställning, "sopp- och sägenkväll" och "bygg din egen fågelholk". De tar emot mängder med skolklasser som på detta sätt får ett levande möte med geologi, forntid och landskapsvård.

